

Jødernes Kristus og de kristnes Messias

AV AXEL TORM

Der er noget drilsk ved emnet.

To titler sættes overfor hinanden. Og dog er det den samme, blot udtrykt på forskellige sprog. Kristus er græsk, Messias er hebraisk omend i en græsk form. De to ord betyder altså det samme, betyder: Den salvede. Er der alligevel tale om to personer, men med samme titel?

Dertil kommer, at begge ord nok bruges, men emnet bytter op og ned på dem. Jøderne vil ikke vide af nogen Kristus. Man kan tage den ene jødiske bog frem efter den anden. Ordet Kristus er ikke engang nævnt. Det sker kun, hvis man vil gengive en kristen opfattelse. Kristne taler ikke om Messias. Man kan høre mange kristne prædikener, førend ordet nævnes. Næppe alle kristne ved, hvad det ord betyder eller står for. Jøderne har ingen Kristus og venter heller ingen. Kristne venter ikke en Messias. De venter Kristus.

Der synes altså at være tale om to personer. I hvert fald er det sådan, at når jøder taler om Messias og kristne om Kristus, taler de hinanden forbi. Den person, de taler om, synes ikke at være den samme. Messias har ikke de samme egenskaber og opgaver som Kristus. Man kan måske lære at forstå hinanden et stykke vej. Men man vil nok først opdage, hvilken spænding der er i opfattelsen af Messias og af Kristus.

Vi har fælles rod i Det gamle Testamente, men dette synes ikke at hjælpe os i første omgang. Her tales ikke om Messias, som jøder og kristne ville gøre det i dag. Messias er ikke en enkelt person eller to, der er mange, der kaldes Messias. Messias er ikke en fremtidig person. Han er en nutidig. Kongen i Israel er Messias, fordi han er Herrens salvede, salvet til at være en Guds tjener for folket. Senere tales der om den salvede præst, ypperstepræsten. Dette får betydning, da kongedømmet forsvandt, og ypperstepræsten overtog kongens præstelige embede. Muligvis er enkelte profeter blevet salvet som tegn på, at de blev optaget i profetlaget. Jes. 61,1 kan være et udtryk herfor, hvis

ikke salvelsen her er anvendt i en overført betydning.¹ Det er den i hvert fald, når patriarkerne kaldes salvede, eller når endog hedningekongen Kyros kan kaldes Herrens salvede, altså Messias (Jes. 45,1).

Vi kommer altså til det mærkelige resultat, at de steder i G.T., som vi plejer at benævne messianske ikke bruger ordet Messias, medens de steder, der taler om en salvet (Messias) ikke er messianske. Dan. 9,25, der nævner en salvet, kunne være en undtagelse, men det er langt fra sikkert.² I reglen nævnes dette sted ikke blandt de messianske.

Og dog kommer G.T. os til hjælp. Det nævner vel ikke Messias, som vi ville tale om ham, men det er helt igennem messiansk. «Den israelitiske religion havde fra begyndelsen en messiansk tendens» (Moltmann). Mod alle historiens rædsler var «redningen at finde i håbets tillid til en kommende Gud».³ Og det begynder tidligt at skinne frem, at Gud ville komme gennem et menneskeligt redskab. Et billede af en skikkelse tog form, inden titlen Messias knyttedes til ham. Efterhånden som man skuffedes af de regerende konger, fremstod der et billede af en fremtidig idealkonge. Han stod ofte lige ved døren. Esajas taler om barnet, som skal fødes (7,14) og siger siden med vished: Det er givet os (9,6). Den anden Jesajas kunne som nævnt pege på Kyros, og Zakarias tænke på Davids-ætlingen Zerubbabel (Zak. 4,10–14). Profeterne taler om en konge, der skal redde Israel og skabe fred og retfærd på jord. Hvordan han end skildres, skildres han altid som en konge. Men han skildres sommetider således – måske vidste profeten det knap selv – at de menneskelige træk forherliges og næsten får et guddommeligt skær. Se f.eks. Jes. 11, 1–10.

Det er i den mellemtestamentlige tid, at Messias titlen smelter sammen med dette kongebillede. Kongen er også nu blevet en absolut fremtidig, eskatologisk skikkelse. Sådan møder vi ham i nogle af de såkaldte apokalyptiske bøger. I begyndelsen nævnes Messias kun en enkelt gang, og han kaldes Guds Messias (salvede), som kongen tid-

1 Selvom der tales om, at profeter salves, skal det sandsynligvis forstås i overført, billedlig betydning. Således forstås det af de fleste. Elias får nok befaling til at salve Elisa (1 kong. 19, 16), men han synes ikke at have udført den, han kaster derimod sin kappe over ham.

2 Når Daniel-stedet er blevet forstået messiansk, skyldes det måske, at Luther oversatte udtrykket: Den salvede fyrste med Kristus. Franz Delitzsch tvivlede dog stærkt om berettigelsen af en messiansk forståelse. Franz Delitzsch: Messianske spådomme. Norsk udgave, Kristiania 1892, s. 141. I dag er de fleste enige med ham. Se f.eks. Aage Bentzen: Daniel, Tübingen 1937, s. 42.

3 Jürgen Moltmann: Håbets kirke, Århus 1972, s. 10.

ligere blev det, og ikke Messias alene. Men nu er der kun een Messias: Han, som kommer, han, som selvom han er af Davids æt, er forskellig fra alle andre. Ofte knyttes forventningen om Messias sammen med Israels nationale håb. Det gælder særligt i trange tider. Men det glemmes aldrig helt, at Messias skal være en bereder af Gudsriget med ret og retfærd, som skal fylde hele jorden. For mange andre folkeslag lå de gyldne tider i fortiden. Det galdt om at vende tilbage og restaurere, om det var muligt. For Israel vender håbet sig mod fremtiden og til den Gud, der vil gøre alt nyt. Og som årene gik voksede messias håbet og messiasforestillingerne.

Med Det nye Testamente sker der en forandring. Den forventede Messias er ikke Messias mere. Messiasbilledet forandres helt. Men Messias er blevet en virkelighed. Ganske vist findes det hebraiske ord kun to gange. Det er mærkeligt nok begge gange i det evangelium, der blev sidst til, Johannes-evangeliet. Første gang er det Andreas, der efter at have mødt Jesus, siger til sin broder Peter: Vi har fundet Messias (1, 41). Anden gang bruges navnet af den samaritanske kvinde: Jeg ved, at Messias kommer. Og Jesus svarer: Det er mig, jeg, som taler med dig (Johs. 4, 25–26). Da Johannes skriver sent, føler han hver gang, at ordet må forklares og oversætter det til det græske: Kristus.

Da Messiasforventningen var stærk på Jesu tid, er det ikke underligt, at det ordet findes flere hundrede gange i Det nye Testamente. Allerede Septuaginta bruger denne græske oversættelse, men den får nu et nyt indhold. Ordet Kristus trænger ind selv i evangelierne. Peter har aldrig ved Kæsarea Filippi sagt: Du er Kristus. Han har sagt Messias (Math. 16, 16). Og ypperstepræsten har ikke spurgt Jesus: Er du Kristus? Også han sagde Messias (Math. 26, 63).

Som nævnt foretager N.T. ikke blot en oversættelse af ordet Messias. Det indeholder en ny forståelse. Nu findes ordet ganske vist ikke i Jesu mund som et selvudsagn. Jesus fremsætter heller ikke en messiaslære. Men dermed er ikke sagt, at han ikke havde en messiasbevidsthed. Han er ganske enkelt Messias. Kun troen kan fatte det. Og det må ikke offentligt bekendtgøres. Da hans disciple når til klarhed, forbyder han dem at sige til nogen, at han er Kristus (Math. 16, 20). Han siger et sted til disciplene, at om nogen giver dem et bæger koldt vand, fordi de hører Kristus til, skal en sådan ikke gå glip af sin løn (Mark. 9, 41). Men hvem den Kristus er, som de hører til, siges ganske vist ikke tydeligt.

Man kan spørge, hvad denne hemmelighedsfuldhed tjener til. Var Jesus bange for følgerne? Næppe. Senere jødiske såkaldte falske Messiaser sagde det åbent ud. De ville bevise det ved deres liv og gerninger. Jesus viste det ved sin død. Indtil da var han den skjulte Messias. Det er det nye.

Han var snarere bange for at blive misforstået. Messias var ikke længere Messias, - ikke sådan som Messias var blevet skildret. Da ypperstepræsten spørger, om han er Messias, svarer han ikke direkte ja, men – og det er vel bekræftende –: DU siger det, men derefter går han over til at tale om menneskesønnen. Viger han af, fordi det brænder på? Nej.

Spørgsmålet skal stå åbent. Kun sådan kan troen give svar. Og troen er ikke menneskets sag alene. Min Far, som er i himmelen, har åbenbaret dig det, siger Jesus til Peter. Gud giver den. Kun de, der stod helt imod (dæmonerne f.eks.), og de, der helt var i Guds hånd, vidste det. De andre ved ikke, hvad de gør, hvis de håner og latterliggør Messias.

Jesus kaldte ofte sig selv menneskesønnen, selvom det sommetider kunne lyde, som om han talte om en anden. Han må sikkert i første række have kaldt denne skikkelse fra Danielsbogen frem i bevidstheden. At denne skikkelse allerede havde fået messianske drag også i Israel, er der næppe tvivl om. Nogle mener, at det først er disciplene, der senere lægger dette navn i Jesu mund. Det ville de nu næppe have vovet, hvis ikke han havde gjort det selv. For Jesus bruger titlen så underlig forkert. Menneskesønnen skulle komme med himlens skyer og få magten og riget overgivet. Jesus kommer fattig og hjemløs og har ikke det, han kan hælde sit hoved til. Han sætter alt, ja selv livet til. Kommer det af, at menneskesønnen for ham er smeltet sammen med en anden skikkelse, som i hvert fald kun sjældent og måske aldrig er fortolket messiansk i Israel? Det er Herrens lidende tjener. Ingen havde i hvert fald forstået den stedfortrædende lidelse, som denne skikkelse efter Jesus taler om. Han skal give sit liv for mange. Derfor: Før der er tale om magt, skal menneskesønnen lide og forkastes. Messias som en kongeskikkelse synes Jesus først at sige nej til (Johs. 6, 15). Det er først, da det øjensynligt er for sent, at han iklæder sig profetens kongeskikkelse og sagtmodig og fredsæl rider ind i Jerusalem (Zak. 9,9 flg) Da var hans skæbne afgjort, og han ved det. Og vi bemærker, at Matthæus ikke citerer Zak. 9, 10 med. Jesus behandler G.T suverænt. Han på een gang renser og fornyer de gammeltestamentlige messiasforestillinger og kombinerer dem til en ny og forherliget skikkelse, som han i sit liv fylder ud.

Der er et ejendommeligt gammelt rabbinerord⁴ fra første halvdel af det tredje århundrede (Rabbi Joshua Ben Levi), der prøver at anvende både den profetiske kongeskikkelse og Daniels menneskesøn: Messias kommer som en menneskesøn, hvis Israel er værdig dertil, men er det uværdigt kommer han ridende på et æsel. Så er der i høj grad sat et spørgsmålstejn ved både Israel og vor værdighed, når vi tænker på opfyldelsen. Men samtidig er Jesus menneskesønnen, der vil ophøje os med sig.

Selvom Messias ikke længere er Messias, selvom Jesus suverænt bestemte løfternes opfyldelse, så alt blev langt rigere, end nogen kunne tænke, var Det gamle Testamente dog hans grundvold. Vi kan ikke undvære det. Uden det kan vi ikke forstå det, der er til at forstå. Vist har Paulus ret: Ingen kan kalde Jesus Herre uden ved Helligånden (1 Kor. 12, 3). Men Ånden taler også gennem G.T. De første kristne fik troen ved Ånden gennem evangeliet om Jesu død og opstandelse. Men også G.T. var deres grundlag. Uden det var de ikke blevet klar over, hvad Jesu død og opstandelse betød. I den forstand var Messias i G.T. stadig Messias, omend han samtidig var en helt anden og langt større.

Alligevel sker det mærkelige, at samtidig med at Jesus vil favne alle og river skillemuren mellem jøder og kristne ned, at samtidig med at han vil være den eneste Messias, synes der at opstå to skikkelser: Jødernes Messias og de kristnes Kristus. Titlen er den samme, blot på forskellige sprog, men de to skikkelser synes ikke at kunne dække hinanden. Den første menighed forherligede hans navn og lovsang det, og snart forkyndes Kristus i hele verden, så at spotterne tidligt begyndte at kalde hans troende for kristne. Selv havde de sikkert aldrig vovet at bruge det navn.

Jøderne fastholdt deres Messiastro, selvom der finder en udvikling sted fra de gammeltestamentlige forestillinger. Selvom jøder i dag ser anderledes på Jesus end før, ville ingen falde på at kalde ham Messias. Efter jødisk opfattelse hører Messias endetiden til, og den er endnu ikke kommet. Måske er vi sommetider ved at glemme, at den alligevel er brudt frem. Messias, siges der, kan ikke være Guds søn, som de kristne bekendte. For Gud er een. Siger han ikke hos profeten: Jeg er den første, og jeg er den sidste (Jes 44, 6), hvilket betyder:

4 Der vil ikke her blive henvist til de citerede eller gengivne steder i Talmud. Der skal blot peges på et par gode Talmud-antologier: A. Cohon: Every Man's Talmud. London 1949. Reinhold Mayer: Der babylonische Talmud. München 1962.

Jeg er den første, for jeg har ingen far, og jeg er den sidste, for jeg har ingen søn. Jesus er ikke Messias, fordi verden endnu ikke er forløst. Det har vi jøder mærket på vor krop, siger Martin Buber⁵ med en brod mod en jødehadende kristenhed. Måske er der kristne, der anvender ordet forløsning lidt for frimodig. En individualistisk, indre forløsning forstår en jøde ikke. Og er vi forløst i den forstand? Er vi ikke de samme syndere som vi altid har været. Og verden er ikke forløst. Allerede Paulus understreger, at forløsningen skal der endnu ventes på (Rom. 8, 23). Det, vi forkynder, er forligelse, forsoning, syndernes forladelse og opstandelse. På disse punkter er Kristi budskab rigere, end noget, der har lydt før.

Og i hvert fald er hans rige usynligt brudt frem, og dets kræfter virker med os eller uden os.

Det jødiske messiasbillede har sin rod i G.T., men er også præget af de mellemtestamentlige skrifter, selvom disse efterhånden blev trængt helt i baggrunden. Det blev farisæernes efterfølgere, rabbinerne, der dannede det, som man på visse områder kan kalde den normative jødedom. De ville ikke kendes ved de nævnte skrifter. En af grundene hertil var måske, at de kristne stadig brugte dem.

En egentlig dogmatik opbyggede de ikke. De var mere ivrige for det jødiske liv end for en jødisk lære. Derfor blev jødedommen ret åben for tanker andre steder fra. Måske er det jødiske messiasbillede også påvirket af det nej, som rabbinerne gav Jesus af Nazareth. Fordi man var så åben, blev messiasbilledet mangepræget. Der kan findes flere modsigelser i talen om ham.

1. Der er for det meste tale om en Messias, der kommer. Det vender jeg tilbage til. Men der findes også andre tanker.

2. Messias har allerede været her. Man tænker på kong Ezekias af Juda. Det er muligt, at han kommer igen. Den kendte rabbi Jochanan Ben Zakkai, skal på sit dødsleje have sagt: Bered en plads for kong Ezekias. Han kommer. Det er også muligt, at han ikke kommer. Rabbi Hillel i det 4 århundrede sagde: Israel skal ikke se Messias. Israel har glædet sig over ham på kong Ezekias' tid. Ville han dæmpe en lidt for hed forventning? Andre benægtede tanken om, at denne konge var Messias: Den ene, den hellige ville gøre Ezekias til Messias. Men him-

5 Bubers ord stammer fra en tale, som han holdt offentligt i Jerusalem i anledning af sin 70-årsdag. Her citeret efter: The Bridge III, New York. 1958.

len spurgte: Hvorfor? David skrev dig salmer og sang lovsange. Ezekias gjorde du undere for, men han skrev ikke een. Skulle Messias altså snarere være David, der kom igen?

3. I Qumran-sekten tales der om to Messiaser. Baggrunden herfor er sikkert Zakarias' syn. Han ser en lysesstage og to olietræer (4, 1–5) og taler om de to med olie salvede, kongen og ypperstepræsten (Zerubbabel og Josua). De skuffede forventninger til hver ny konge var med til at skabe den kongelige messiasskikkelse. Muligvis har sekten i sin skuffelse over præsteskabet i Jerusalem været med til at skabe billedet af en præstelig Messias af Levi æt. Er der derfor noget om, at hebræerbrevet henvender sig til Qumran-folk, når det skildrer Jesus som den store ypperstepræst?⁶

4. Der er også rabbinere, der taler om to Messiaser omend på anden måde. Inden Messias Ben David fremtræder, kommer der en ringere skikkelse, Messias Ben Josef. Han skal gå i krig og falde i sin tjeneste for Israel. Men hans død har ikke nogen sonende betydning.

Dog sker det en enkelt gang, at hans død antydes som forsonende. Lad det være, at tanken her får en for bred plads. Men den har en vis interesse i hvert fald for kristne. Om den kan have nogen betydning i en Messias-samtale med jøder er en anden sag. Vi skal huske, at tanken for jøder er af underordnet betydning. Ikke alle jøder ved, at den findes på jødisk grund. Endvidere er Messias Ben Josef en underordnet skikkelse. Men han kan ifølge Talmud sige: Jeg vil være deres soning. Med glæde tager jeg alle lidelser på mig. Jeg gør det under den betingelse, at ikke een af Israel går tabt. Selv i et sådant ord er forskellen mellem Jesus og ham tydelig. Jesus stillede ikke Gud nogen betingelse. Han gav sit liv for alle, også for folkeslagene.

En af vore danske udsendinge i Østeuropa kunne endnu i en polsk-jødisk bønnebog finde nogle linier af den jødiske digter Eleasar Ben Kalir, der levede i det 7.–8. århundrede. Han synger: Vore synders og vore misgerningers åg bærer han, og han er gennemboret for vore misgerninger. Han tager vore synder på sine skuldre og finder tilgivelse for vore misgerninger. Vi læges ved hans sår. Evige, nu er det på tide at skabe ham påny.⁷ Forbindelsen til G.T. er tydelig. Møder vi her Israels Kristus skjult midt i Israels bønner?

6 Hans Kosmala skriver i sin bog: *Hebræer – Essener – Christen*, Leiden 1959, s.vii, at det er en nærliggende formodning, at modtagerne af hebræerbrevet var folk, der stod Qumran-sekten nær.

7 Emil Clausen: *Billeder af Nutidens Israel*. 2 oplag, København 1915, s. 24. Sammenlign hermed R. Wurmbrand: *Christ on the Jewish Road*, Glendale 1970, s. 62.

Men der kom også en stærk modstand mod al tale om stedfortrædelse. Denne tanke blev næsten raderet ud. Var det angst for kristendommens budskab, der medvirkede hertil? Saadja Ben Josef var en vis mand, der havde en fast og inderlig tro på Israels Gud. Han skrev en bog om tro og viden, der skulle hjælpe alle, der var ved at synke i tvivlens strøm. Men han ville ikke vide noget af en stedfortrædende lidelse. Det samme gælder den kendte bibelfortolker Raschi⁸ der døde i Frankrig i 1105. Han var nok den, der fik slået endeligt fast, at Herrens lidende tjener i Jesajas 53 var Israel selv. Han kan sige, at Israel tugtes ved lidelse, for at alle folk skal forsones ved dets lidelse. Men en Messias, der lider, kender han intet til. Messias Ben Josef forsvinder, men Messias Ben David forbliver.⁹

Den egentlige Messias er altså en Davids-ætling: Messias Ben David. Hvad der siges om ham er ikke normativt for jødisk tro. Hvad en enkelt rabbiner siger, står for hans egen regning. Noget af det, der her gengives, siges af een, noget af en anden. Derfor er det ikke sikkert, at de er enige om alt. Kun selve Messiasskikkelsen står fast for ortodoks jødisk tro. Man bekender med Maimonides (1135–1204).¹⁰ Jeg tror fast og bestemt på Messias' komme, og måtte han end tøve, så vil jeg alligevel hver en dag håbe på, at han skal komme.

Messianavnet er skabt før verden. Det drejer sig om navnet og ikke om personen. Selvom det kan siges, at han er født før skabelsen, for han opkom i Guds tanke, så er der dog dermed blot sagt, at hans sendelse er efter Guds rådsslutning. Der findes i enhver generation en eller flere, der kunne blive Messias, men folkets synd hindrer dem i at kunne åbenbare sig. Den, der en dag virkelig fremstår som Messias, er een, som har viet sig til torastudier og gode gerninger. Han kan skildres som en, der sidder ved Roms porte blandt fattige, syge, sårede og spedalske. Han læger, plejer og forbinder dem. Han skal lide meget og er måske selv spedalsk. Men hans lidelse er ikke for andres skyld. Den er en nødvendig tugt i hans søgen efter retfærdighed. Et talmudsagn fortæller om en rabbiner, der en dag mødte Elias.

8 Om Saadjas og Raschis stilling til tanken om stedfortrædende lidelse se E. Clausen: *Folket under loven*. København 1917, s. 156.

9 Endnu S. Ben-Chorin taler dog om ham og drager en sammenligning mellem ham og Jesus, som en jøde ser på ham. *Jüdische Existenz heute*. Trier 1967, s. 27.

10 Maimonides i hans 13 trosartikler. Her citeret efter Thephilath Israel. *Israelitisk bønnebog på hebraisk og dansk*. København 1958, s. 115.

Han spurgte ham: «Når kommer Messias?»

Elias svarede: «Gå hen og spørg ham selv.»

«Hvor er han da?»

«Han sidder ved indgangen til Rom mellem de fattige og syge.»

Rabbineren rejste til Rom og fandt Messias. Han spurgte igen: «Når kommer du Herre?» Messias svarede: «I dag.»

Da rabbineren igen traf Elias, fortalte han, at Messias havde løjet for ham. Han havde sagt, at han kom i dag, men han var ikke kommet. Da svarede Elias: «Han ville dermed sige dig: I dag, når I hører hans røst.»

Her møder vi to vigtige spørgsmål angående Messias. Man må vente på ham, men man må ikke forsøge på at regne ud, hvornår det sker. Enkelte gjorde det, men rabbinerne forbød det kun end strengere. Nogle ventede ham snart. Andre dyssede forventningen ned. Der vil gro græs på dine kinder, og dog er Messias ikke kommet, siger en rabbiner til en anden. Et sted siges det, at verden skal leve 2000 år i kaos, 2000 år under toraen og 2000 år under Messias. Men så skulle han jo være kommet. Derfor sukkes der: Alle tider er udløbet, og dog er Messias ikke kommet. Nu afhænger alt af anger og gode gerninger.

Og hermed er vi ved det andet. Hvad er betingelsen for Messias' komme? Anger og gode gerninger nævnes tit som forudsætningen. Israel skal gøre sig værdig. Blot Israel holdt en sabbat helt rigtigt, ville han komme. Dagen er altså ikke forud fastsat. Hvis I er værdige, vil jeg fremskynde den, ellers kommer Messias i sin tid. Altså når Gud en dag bestemmer det. Vi møder en modsat tankegang. Messias kommer, når alt er blevet synd og frafald. Han vil komme, når Israel er helt uskyldig, eller når det bliver helt skyldig. Det kan lyde som noget helt ubestemt: Han kommer, når ingen tænker derpå. Eller man kan kaste sig helt over på Gud. Han vil gøre det for sit eget navns skyld.

Det står i reglen fast, at folket først skal gennem Messiasveer, der skal varsle hans komme. Man bygger denne tanke på skriftord, og man nævner dem særligt i lidelsestider for at opmuntre folket. På grund af veerne kan en rabbiner udbryde: Måtte han komme, men jeg ønsker ikke at se ham.

Når han træder frem, skal han samle alle folkets stammer. Også de 10 tabte vil blive fundet igen. Han skal føre dem fra trældom hjem til landet. Men først skal der holdes dom over folkene. Edoms fyrste (Rom) skal omkomme. I landet skal Jerusalem og templet genopbygges. Intet skal mere ligge øde hen. Selv Sodoma og Gomorra skal genopstå.

Messias opretter nu sit rige. Jerusalem skal blive hovedstad, hvorfra Messias regerer verden. I templet skal der holdes gudstjeneste igen, men ikke helt som før. Sonofrene behøves ikke mere, kun takofrene hører aldrig op. Jerusalem skal blive så stor, at den når til Damaskus porte, og dens egne porte skal være af ædelsten. Tempelpladsen skal hæve sig, og alt, hvad der manglede i det andet tempel skal findes igen: Pagtens ark, lysestagen, keruberne og den hellige ild. Alle folkeslag skal deltage i ofrene, og Messias skal give en ny tora. Enhver lovoverholdelse skal belønnes straks, og enhver synd tilgives straks. Frugtbarheden bliver som aldrig før. Frugttræerne skal bære hveranden måned, og enhver kvinde kan føde hver dag. Folkenes leveår forlænges, medens jøder slet ikke skal dø. Nogle siger dog, at messiasriget ikke skal adskille sig fra tilstanden i denne verden. Dog skal Israel ikke være under fremmed åg. Mange hedninger skal bede om optagelse i Israel, men ikke modtages, da deres motiver ikke kan anses for at være rene.

Messiasriget vil imidlertid ikke vare evigt. Nogle mener, at det vil bestå i 2000 år, andre, at det kun vil vare i 40. Der nævnes også forskellige tidsperioder mellem disse tal. Så vil der komme et sidste oprør, et sidste forgæves forsøg på at udlette Israel under Gog og Magog. Angrebet vil fortsætte i 7 år. I den tid vil de retfærdige blive skjult. Men Gud vil udlette fjenden endeligt, og hans rige vil opstå på en ny jord og en ny himmel, og da vil retfærd råde. Den evige sabbat er begyndt.

Dette noget ubestemte messiasbillede gjorde det lettere for «falske» Messiaser at opstå og forføre folket. Der har været en lang række af dem. To er ret kendte. Simon Bar Koseba, der ledede den sidste opstand mod romerne (132–135), blev af rabbi Akiba kaldt Messias under navnet Bar Kochba (Stjernesønnen) – uden at Akiba blev forkæret af den grund. Sabbatai Zwi vakte et stort røre i det 17. århundrede, og selv om han endte med at gå over til Islam, havde han stadig tilhængere. Hans indflytelse er knap ovre endnu.

Den jødiske livsbevægelse, chassidismen, søgte at råde bod på de sår, som Zwi's optræden havde slået i den jødiske folkesjæl. Den for-

11 Chassidiske fortællinger findes i gode udvalg hos: Martin Buber: Die chassidischen Bücher. Schocken, Berlin 1927. Louis I. Newman: The chassidic Anthology. Schocken, New York 1963. På dansk findes der en god indføring i chassidismen: Elie Wiesel: Den evige glød. Samleren, København 1972.

søgte derfor at dæmpe messiaslængslen. Det var ikke Messias, der for jødisk tro var den afgørende. Det første og største er at have kærlighed til Gud alene. Og dog fastholdt man messiasforventningen med stor inderlighed. Men man pegede aldrig på nogen bestemt og prøvede aldrig at stille beregninger op.

Denne holdning genspejles i de chassidiske fortællinger.¹¹ En rebbe var med sine disciple i Jerusalem. En sindssyg havde fået fat i et shofarhorn og blæste i det fra oliebjerg. Det var tegnet på Messias komme. Hans disciple kom derfor stormende ind til deres rebbe og råbte: Messias kommer. Den gamle rystede på hovedet og svarede: Nej, se ud af vinduet. Ser ikke alt ud i dag som i går?

En anden råbte pludselig i sin synagoge i Østeuropa: Hvorfor kommer Messias dog ikke? Han gik hjem uden at give svar. Men næste dag gentog han sit spørgsmål og svarede: Fordi vi er i dag, som vi var i går. Vi søger vor egen herlighed og vore egne fornødenheder, men spørger ikke efter Guds herlighed.

Gribende er fortællingen om den gamle rebbe, der som 80-årig lå for døden. Havde jeg vidst, sagde han til sine disciple, da jeg var 18 år, at jeg skulle blive gammel og dø uden at have set Messias, var jeg død af sorg derover. Men nu har alverdens Herre, og lovet være han, narret mig gennem det hele mit liv.

Men de falske Messiaser gjorde efterhånden mange jøder trætte af messiasforventningen. Den jødiske oplysningsbevægelse, der begyndte i Tyskland, men som hurtigt bredte sig til Østeuropa, opgav troen på en personlig Messias. Reformbevægelsen, som opstod i det 19. århundrede gjorde det samme, men man fastholdt troen på en messias-tid. Sommetider blev denne tid politisk farvet særligt i sækulariserede kredse. De religiøse ventede en tid, hvor mennesker ville arbejde sammen for at berede Guds rige og blive eet eneste broderskab.¹² Sådant udtrykker en reformjødisk bekendelse den jødiske tro. Den danske overrabbiner kunne endnu i en bog fra 1957¹³ mene, at F.N. opfyldte messiasforventningerne. Hvad ville han have sagt, om han havde levet i dag? Helt ny er denne indstilling jo ikke. Som nævnt havde allerede en gammel rabbiner sagt: Israel skal ikke mere se Messias. Israel har set ham i Ezekias.

12 Reformjødedommens ledende principper efter erklæringen fra konferencen i Columbus. Her citeret efter *The Universal Jewish Encyclopedia*, VI, New York 1942, s. 242.

13 Marcus Melchior: *Jødedommen i vor tid*. København 1957, s. 147.

Det bemærkelsesværdige er, at medens kristendom er utænkkelig uden Kristus, kan jødedommen leve videre uden nogen tro på Messias. Messiaistiden er det væsentlige, og Gud alene er forløseren. Selv hvor man fastholder troen på en Messias, er han dog blot Guds menneskelige redskab, der skal bane vej for det rige, hvor Gud alene er Herren.

Men der er mange – selv uden for de ortodokses og chassidernes kreds –, der fastholder den personlige Messiastro. Her kan den kendte professor Klausner nævnes. Han var til sin død professor ved det hebraiske universitet i Jerusalem. Han var en lærd forsker, der har skrevet bøger både om Jesus og Paulus. Her skal særligt hans værk om Messiastanken i Israel nævnes. I det formulerer han skarpt forskellen mellem den jødiske og den kristne Messias.¹⁴

Den jødiske Messias er en forløser stærk i kraft og ånd. Han bringer ved dagenes ende en fuldkommen forløsning både politisk, økonomisk og åndeligt. Han bringer Israel forløsning, men dermed samtidigt verdensfred, jordisk velfærd og moralsk fuldkommenhed for hele menneskeslægten. Men han er et menneske, absolut ikke mere. Han er af kød og blod som alle mennesker.

Den kristne Messias er blevet til på jødisk grund og udsprunget af jødisk tanke. Kristendom er messiasdom og dermed en art jødedom. Begreber som himmeriget, dommens dag og forløsning er af jødisk oprindelse. Og dog er forskellen vældig stor. Han ridser den op på følgende måde:

Jødedom kan tænke sig en forløsning uden en personlig Messias. For kristendom er Jesus alene forløser.

Jødedommens Messias er Guds tjenende redskab. Den kristne Messias er Guds søn. Monoteismen er i fare.

Til den jødiske Messias kan der ikke bedes. Jødedommen behøver hverken talsmand eller mellemmand. Forholdet til Gud er direkte. Det er modsat i kristendommen, hvor der bedes i Jesu navn.

I jødedommen må den enkelte forløse sig selv. Det sker ikke ved troen alene, men ved bod og gode gerninger. Enhver har ansvaret for sig selv. Han har ikke som den kristne en Messias at støtte sig til. Han må sone sin synd ved gode gerninger. Forskellen er åbenbar.

Den jødiske Messias er en folkeforløser. Han forløser ikke ved sit blod, men ved sine egenskaber og gerninger.

14 J. Klausner: *Der jüdische Messias und der christliche Messias*. Zürich 1943, s. 19 flg.
Se også Klausner: *The Messianic Idea in Israel*. Maxmillan, New York, 1955.

Messias er retfærdig og regerer med guds frygt. Han fuldkommer hermed blot al menneskelig retfærdig stræben. Menneskehedens fremskridt afhænger af den selv.

Jo, forskellen er dyb, selvom begge skikkelser kaldes Messias. Ønsker Klausner, eller er han overbevist om, at vi en dag vil opdage den jødiske Messias og anerkende ham. Det er svært at sige. Der er jøder, der gør det.

Jeg har valgt Klausner, fordi hans bedømmelse er klar og skarp. Dermed er ikke sagt, at alle jøder ser helt ligesådan på det. Ingen jøde er repræsentant for jødedommen. Den kendte amerikanske jøde Abraham Heschel ser ikke slet så optimistisk på de menneskelige muligheder. Det er vel givet mennesket en mulighed for at overholde Guds fordringer, siger han. Men det svigter. I den jødiske overlevering tales der stærkere om menneskets svigten end om dets uformåen. Derfor kan vore gode gerninger alene ikke forløse verden. Derfor venter vi på den messianske forløsning.¹⁵ Men forskellen mellem Klausner og Heschel er alligevel kun en gradsforskel.

Der er noget smerteligt ved den jødiske messiashistorie. I den ældre tid var man virkelig engageret i sin forventning. Den var alvor. Messias var nær. Men man tog ofte fejl. De mange sagde nej til Jesus, men senere ja til Bar Kochba og opdagede, at dette var forkert. I senere tid blev det, når Sabbatai Zwi undtages, ofte til teorier. Det var lærd bibelfortolkning, spekulation eller endda fantasier. Bibelfortolkning kan have ret, men den kan også tage fejl. Spekulationer kan føre til noget uvirkeligt eller dødt. Fantasier er kun illusion. Ikke underligt, at messiasforventningen ofte kom i baggrunden.

Det sker, at den i dag igen vågner op. Man er igen engageret. Der kan være noget forjættende i det, når det sker med en selverkendelse, som vi møder den hos Aron Barth. Man spørger blot: Skal den skuffes igen?

Vi ved ikke, når Messias kommer, siger israeleren Barth. Vi ved heller ikke, hvordan messias-tiden vil blive. Gud alene afgør det. Vi kan blot håbe og forvente. Vi gjorde det, da vor stat blev til. Der skete undere for os, der kunne have gjort det muligt. Men der skete også undere imod os. Vi fik ikke Jerusalems gamle bydel. Vi forstod, at vi endnu ikke var værdige. Vi øvede ikke retfærd. Vi holdt ikke sabbaten hellig. Og vi fulgte ikke Guds lov.¹⁶

15 Abraham Heschel: *The Concept of Man in Jewish Thought*, i samleværket: *The Concept of Man*. London 1960.

16 Aron Barth: *The modern Jew faces Eternal Problems*. Jerusalem 1956, s. 230.

Hvad ville Barth have sagt i dag? Nu hører den gamle bydel Israel til. Men Messias er ikke kommet. Hvorfor? Det er ikke let at læse historiens blade. Det er ikke let at lære at lytte. Hvad skal der ske, inden Messias kommer? Eller har Gud en helt anden forklaring?

Kristne bekender en Messias, der har været. Midtpunktet i denne bekendelse er, at han opstod fra de døde og stadig er en levende, nærværende og virkelig person. Han forkyndte et rige, hvis kræfter er brudt frem. Forløsningen er begyndt, men den er ikke fuldført. Sommetider øjner man den knap, og dog virker den, virker anderledes end vi havde tænkt den, virker i al verdens liv trods alle dæmoniske magter. Vi er frigjort og dog ikke helt frie. Synd og død er virksomme endnu, og vi ligger under for dem. Men Gud har gjort Kristus til Herre i sit rige, og al magt tilhører ham. Han er Guds søn. Han er med vælde ved sin opstandelse godtgjort at være det (Rom. 1, 4). Nogle vil hævde, at Guds søn på dette sted kun er en titel, som de første kristne gav mennesket Jesus. Jeg tør ikke sige det. Paulus selv mente mere. Hans breve siger det. Jesus Kristus er sand Gud, eet med Gud. Der er en forunderlig gåde ved de kristnes Kristus, som ingen af os formår at forstå til bunds. Ingen kan sige, hvad udtrykket Guds søn helt og fuldt dækker. Men kun som sådan havde han magt til at bære synd, overvinde synd, tilgive synd og løse fra synd. Synden er mennesket for hård en kendsgerning. Overfor den er det magtesløs. Men samtidig kunne han kun som et fuldt og helt menneske blive eet med mennesket og bære dets elendighed. Kun når jeg i ham ser en menneskelig broder, kan jeg få frimodighed til på hans ord at komme og opleve, at det er Gud selv, der favner mig i ham. Kristus er Guds søn. Vi kan dristes til at gå videre. Kristus er Gud selv. Gud er i Kristus, ja, er Kristus.¹⁷ Jeg og Faderen vi er eet, siger han (Johs. 10, 30). Og: Den, der har set mig, har set Faderen (Johs. 14, 9). Israels folk havde altså mere ret, end de vidste af, da det jublede imod ham: Gud har besøgt sit folk (Luk. 7, 16). Paulus slår senere fast, at Gud var i Kristus og forligte verden med sig selv (2 Kor. 5, 19). Gud døde, da han døde. Men også: Gud oprejste ham, da han opstod.

Der kom en tid, hvor den kristne kristologi blev dogmatisk meget håndfast og stærkt præget af græsk filosofi og tankegang. Evangeliet blev bragt ud i en græsk verden, hvor der både tænkedes og taltes på

17 Tanken, at Gud hedder Kristus, finder jeg bekræftet af P. H. Jørgensen: Gud hedder Kristus, Lohse, Fredericia 1972, se f.eks. s. 18.

græsk. Evangeliets budskab måtte oversættes og græske begreber benyttes, for at det kunne forstås. Det var ligetil. Det mærkes allerede hos Paulus. Men han havde et levende budskab, som han formåede at give udtryk for også på græsk. Det var de græske termer og begreber, der fyldtes med nyt indhold.

Men efterhånden blev det anderledes. Man fordybede sig i tanker om Guds og Kristi væsen. Man stredes om, hvordan man skulle formulere rigtigt. Hvordan kan Kristus være Gud og menneske på engang? Er han af samme væsen som Faderen? Er han Faderen underordnet? Man var hurtig til at forkætre dem, der ikke helt kunne godkende de læresætninger, de fleste enedes om. Troen blev ofte til en *tro at*. Man skulle tro, at visse dogmer var sande, ellers blev man ikke anerkendt. Den enfoldige *tro på*, kasten sig på Gud, kom let i baggrunden. Vi er måske stadig under påvirkning heraf. Vi har måske et og andet at revidere. Det er ikke det forargelige i evangeliet, der skal stryges. At påstå, at en død er stået op af sin grav, er forargeligt. At påstå, at Gud er i Kristus og dør som forbryder, er forargeligt. At påstå, at vi intet har og intet kan gøre for at blive forligt med Gud, er forargeligt. Og forargelsen må vi lade stå. Men netop her bliver det vigtige klart, at vi ikke skal forkynde Guds væsen i sig selv. Hvad ved vi derom? Vi forkynder Guds væsen, som det viser sig i Guds store handlinger til vor frelse. Vi forkynder ikke tidløse og evige sandheder, men en Gud, der er gået ind i vor syndige historie og i den har en frelseshistorie med os. Vi skal forkynde, at han har gjort alle ting vel, og at hans handlen for os er vor eneste frelse. Om chassiderne hedder det, at de ikke spekulerede over Gud. De overgav sig til ham.¹⁸

Den jødiske forfatter Ben-Chorin skriver et sted, at vi ikke skal bevise. Han giver missionærer det råd, at de ikke ud fra G.T. skal bevise, at Jesus er Messias, for det kan vi jøder ikke fatte. Men I skal tale om hvem den herre er, der lever i jeres historie og i jer midte.¹⁹ Og her er det afgørende: Vi skal forkynde, hvad Kristus har gjort for os, og derfor hvem han er og er for os. Netop sådan har vi lov til at understrege enheden mellem Gud og Kristus. Kristus var ikke, som man undertiden senere har været tilbøjelig til at sige, en mild søn, der skulle formilde en hård fader. For så er monoteismen for alvor ved at brydes.

Vor forkyndelse skal være kristologisk. Kristus skal være dens midtpunkt. Og vi må stadigt huske tre ting.

18 Gerard S. Sloyan i den omtalte *The Bridge*, III, s. 212.

19 Shalom Ben-Chorin: *Juden und Christen*, Berlin 1960, s. 36-46.

1. Ikke at vide for meget om Gud og hans planer. Man kan møde dem, der synes de kender Guds dybder. Men Paulus advarer (Rom. 11, 33–36 og 1 Kor. 2, 11). Gud lader sig ikke kigge i kortene. Han er større end al vor forstand og heldigvis langt nådigere, end vi kan begribe. Det er ikke vore tanker, men hans handlinger, der åbenbarer ham. Og han har handlet i Israel, handlet i Kristus og handler med os. Dybest set er alle hans handlinger Kristus-handlinger.

2. Altid finde forbindelseslinien tilbage til den hele bibel. Man kan tage enkeltord frem og understrege dem, som de sagde det hele. Det er ikke sikkert, at «det hele» man så kommer til, er det rette. Gud taler til os gennem den hele bibel. Bibelens ord skal nok være os en auktoritet, men ikke en afgud. Den vil blot være vejen til ham selv.

3. Og vi skal tale, så også jøder kan forstå det. Det er Israels Gud, som vi forkynder. De tror, at vi har gjort mennesket Jesus til en hedensk hel- eller halvgud. Vi taler om en, i hvem Gud kom og handlede.

Der er meget, der ramler sammen både for jøder og os, når Kristus virkelig forkyndes. Hans ord er så vældigt, at det ikke kan gøres forklarligt på rationalistisk vis. Hans ord støder stormænd fra troner og løfter småfolk op i højhed (Luk. 1, 52). Det siges fra jødisk side, at der er noget ujødisk ved Jesus. Vi skal tænke efter, om vi har gjort ham ujødisk. Vi skal også huske, at der måske kan være noget ujødisk ved ham, for i ham handler Gud på en helt ny måde. Men det er dog Israels Gud, der handler. Vi må blive stille med alt dette, om vi skal møde jøder på ret vis.

Man kan spørge, hvormeget det egentlige emne er blevet berørt. Der er sagt noget om de kristnes Kristus og om jødernes Messias. Der er talt om, at Kristus er Messias. Men hvad med jødernes Kristus? Det hænger sammen med spørgsmålet, om der er een eller to personer. Hvis Israels Gud er een, så kan der kun være een Messias, hvis hans gerning er en frelsesgerning. Der kan være forskellige menneskelige forestillinger om Messias. De kan være så forskellige, at personerne synes at blive til to. Er så den ene ret og den anden forkert. Hvad med jødernes Kristus? Eksisterer han?

1. Både kristne og jøder har en Messias. De kristne har een, om de bruger ordet eller ej. Jøderne venter een. Så er der i hvert fald et dybt slægtskab mellem jøder og kristne. Nu er der, som vi har set, stor

forskel i opfattelsen af Messias. Det er, som de to billeder ikke kan dække hinanden. Kristne kender deres Messias ved navn. Han hedder Jesus. Men det er kun i troen, at det kan påstås, at Jesus er Messias. Og den tro siger jødedommen nej til. Alligevel har nogle tænkt over, om der var en forbindelse mellem disse messias-skikkelser. Den jødiske professor Hans Joachim Schoeps har engang givet udtryk for den egentlig dybe og fine tanke, at den Messias, som begge parter forventer, vil vise sig, når han kommer, at have det samme ansigt, som den, den kristne allerede tror på.²⁰ Spørgsmålet bliver blot, hvordan det skulle gå til. Skulle det være rigtigt, skal så de kristne opgive deres tro på Kristus som Guds søn, – eller deres dogmer som en jøde ville sige –, eller skal jøderne revidere deres messiasforestillinger? Eller er han en skikkelse midt imellem begges tanker om ham? Nu er Messias Messias uanset vore forestillinger og forventninger for han er Guds. Og alligevel vil en kristen mene, at man kun for alvor som kristen kan sige det, som Schoeps giver udtryk for.

2. Og nu kan en kristen næppe komme udenom at blive en kende «agressiv». Både jøder og kristne har en Kristus. Ikke fordi de to ord betyder det samme, men fordi Gud kaldte den Jesus, som var Kristus, for Herre og gav ham al magten. Så er der ikke frelse i nogen anden. Har Gud gjort ham til Herre, så er han også Israels Herre, Vi må proklamere ham og kalde til ham. Vi ville blot diskriminere Israel, om vi ikke gjorde det. Vi ville lukke dem udenfor. Vi ville beholde ham for os selv, som først og fremmest kom til dem. Hvis vi ville anerkende, at Israel har sin egen vej til Gud, ville vi fornægte ham og i virkeligheden også dem. I alle folk og også i Israels folk findes de, der bekender hans navn. At Israel siger nej til Kristus betyder ikke, at Israel står på et lavere trin. Ingen står lavere end den, der står som en synder overfor Kristus. Det betyder ikke, at de ikke længere er i Guds kærlighed. De er elskede for fædrenes skyld (Rom. 11, 28). De er elsket med en evig kærlighed (Jer. 31, 3). At Jesus Kristus er Herre, er en gammel jødisk bekendelse. Intet afhænger af, om de alle anerkender det. Gud har gjort det. De skal have det glædelige at vide, som vi har hindret dem i at få at vide. Israel har en Kristus, og vi har en Kristus, ligemeget hvordan vi så enkeltvis stiller os overfor ham. Han er een og den samme. Ingen bliver stor af at kalde ham Herre. Man bliver lille af at have en Herre. Særligt når det bliver een klart, at vi blev købt af ham, der gik under den forfærdelige dom, der var

20 Schoeps er her citeret efter Ben-Chorin: *Juden und Christen*, s. 23.

vor. Det er en ufattelig nåde i ordets egentlige betydning. Ingen har længere råd til at dømmе andre eller at se ned på andre. Ingen sidder lavere end Kristus selv.

3. Israels Kristus levede skjult i Israel, før vi blev til, selvom vi i ham er udvalgt til samme nåde som de (Ef. 1, 4). Vi møder altså ikke hvem-som-helst, når vi møder en af Israel. Frelsen kommer fra jøderne, thi hos dem var han, og hos dem stod han frem. Lige forud for dette ord (se Johs. 4, 22) siger Jesus: Vi tilbeder det, vi kender. Jo, Israel vidste, hvem det tilbad – og ved det stadig. Israel tilbeder Israels Gud, al verdens Herre og Skaber. Derfor er der ofte dybde og inderlighed i bønner og lovsangen. Men Jesus vidste i samme øjeblik, at den tid kommer og allerede er inde, da de sande tilbedere skal tilbede Faderen i ånd og sandhed (Johs. 4, 23). Da skal der ikke længere være eet bestemt sted. Faderen kan tilbedes allevegne og af alle. Rigets budskab skulle udbredes overalt. Og hvor han påkaldes, der vil han være. Vi er kommet med ind i det folk, der er Guds, hører det til og skal ydmygt vise det, at det er frelsens dag, og at frelsen ikke skal fortjenes eller erhverves af os. Den er allerede givet. Den kan findes overalt, hvor ordet lyder. Ingen kan tage den, men alle kan modtage den. Den findes i Kristus alene. Vi må bede om, at Kristus må fylde det jødiske messiasbillede og forny det.

På den vej skal der megen dyb og kærlig samtale til. Der vil vise sig mange vanskeligheder for os. Vi mødte dem i Klausners tale om, at mennesket skal forløse sig selv. For det kan. Den dybeste kløft imellem os er til syvende og sidst synet på mennesket. Hvor mægtig syndens magt over os er, og hvor stor vor afmagt og skyld er, kan kun Kristus vise os. Derfor er det nødvendigt at møde ham. Kun overfor ham selv ved vi, at vi ingen anden redningsmand har. Også i vore egne folk finder vi det samme menneskesyn vidt udbredt. Vi klarer det nok. Men vi må tage os lidt sammen og hjælpe til. Vi må angre og blive en smule bodfærdige. Det siges ikke så åbent som i jødedommen. Jeg ved ikke, om det hænger sammen med dennes nej til Kristus. I vor egen efterkristelige slægt synes troen på det gode i mennesket også at tone stærkere frem.

Men det er en jøde, der engang har sagt: Jøder og kristne kan, når det gælder bibelens første sider, have den samme fortolkning et langt stykke vej. Men de skilles, når det gælder spørgsmålet synd. Ja, for den Kristus, der kom, var andet og mere end en jødisk Messias. Han har kastet et lys over synden, som er skjult for mange også for jøder.

Og dog, siger Paulus, har Gud indesluttet alle under ulydighed, for at han kunne forbarme sig over alle (Rom. 11, 32). Der kommer ikke syndserkendelse overfor den jødiske Messias. Gør det da så meget, om hans billede blegner? Det gør Jesu billede ikke. Jødedommen bevarer sin tro på den messianske tid. Jødedom er realistisk, men ikke i talen om syndens magt. Men vil man komme til kort, når man vil berede vej for messiasstiden? Vil man erfare, at det lader sig ikke gøre af mennesker alene. Kun Jesus forkynder, at han selv er i færd dermed og sådan kan bruge os, hvis vi lader os fylde af ham.

4. Men måske vi ikke kan yde det rette i vor tjeneste, hvis ikke vi ser, at vi i Kristus også har en Messias. Det kunne være, at det jødiske messiasbillede havde noget at sige os. Ikke sådan at vi nu skal til at være messiasdom. Der er kristne jøder, der kalder sig selv for messianske jøder. Det har de helt ret til især i Israel, hvor man taler hebraisk. Men der kan være en fare ved det navn. Det hele ender i etik og moral, og Kristi virkelige ansigt forsvinder eller tildækkes. Vi trænger ikke til en Messias, der fuldkommer vore gode gerninger, men een hvis fuldbragte og fuldkomne handling kan hjælpe os helt ufuldkomne til blot at begynde småt på at leve i hans vilje. Men vi har godt af at se, hvordan den jødiske Messias helt lever for denne jord, som Gud har skabt og elsker. Det er den, der skal renses og fornyes. Både det politiske og sociale og nationale ligger ham på sinde og skal fornyes i messiasstiden. Også Kristus var til for det hele menneske og den hele verden. Men N.T.'s forventning om en hurtig afslutning – som vi måske endda har sat til –, kan tilsløre et og andet for os. Vi har på alle områder et ansvar for den jord, som er Guds, og som han er sat os på for at tjene ham. Vi har ansvar for alle hans skabninger. Det er godt, at kirken er i færd med at opdage det. Her kan de jødiske forventninger om Messias klare meget for os, der vil berige vor tjeneste. Vi er ikke endnu i forløsningsens fylde, men er Guds medarbejdere derpå.

5. Vi jøder og kristne skal arbejde os hinanden nærmere. Det skal ske i frihed og forventning, i tro og kærlighed. Vi ved fra Paulus, at Gud vil skabe et nyt menneske af begge parter. Det sker i Kristus og er derfor i færd med at ske. Vi mærker det ikke blot, når en jøde be-
kender Kristus, men også når jøder vil tale med os om Jesus af Nazareth uden at ville forbinde ham med Messias. Det sker også på mange måder, som vi slet ikke i øjeblikket kan se. Vort sidste mødested bliver måske hverken i en kirke eller en synagoge, men i Kristus selv, når han kommer, og hans værk er færdigt. Også jøder kan se frem

mod en kommende enhed. Franz Rosenzweig nævner en gammel legende, der fortæller, at Kristus blev født, da templet gik under. Men vindene førte ham bort fra hans mors skød. Nu vandrer han ukendt om mellem folkene, og først når han har vandret gennem dem alle, kommer tiden for vor frelse.²¹ Hans tanke minder her om middelalder-filosoffen Maimonides.²² Også han taler om, at kristendommen bereder vej for det kommende. Skulle Rosenzweig mene, at evangeliets gang gennem alle folkeslag vil bane vej for Messias' tilsynekomst? Jeg ved det ikke. En kristen vil umiddelbart forstå det sådan. Han kan i hvert fald tale om, at kristendommen må missionere. Kun sådan kan den holde sig i live. Men dens vidnesbyrd afhænger af vidnesbyrdets indhold. Dens vej er fra den Kristus, der kom til den Kristus, der kommer. Kun sådan kan målet nås. Men bag vejen og sandheden er enheden. Det er Gud selv.²³

Hermed er understreget, hvor vigtigt det er at møde jødedommen i dialog. Vi møder et folk, der har kendt Israels Gud før vi. Dets tro har ligesom vor gennemgået en udvikling. Jødedom er ikke gået i stå. Den er ikke den samme i dag som i G.T.'s tid. Men den er levende. Det vidner dens bøn og liv om. Der kan være meget at lære af den. Og det er i hvert fald nødvendigt at lytte, hvis man skal forstå dette folk. Før man forstår, kan man ikke forkynde ret. Men dialog er ikke, som nogen har ment, et alternativ til mission. Også i dialog vil man hinanden noget, siger en jødisk rabbiner,²⁴ ellers bliver alt blot snak. Virkelig Israelsmission har altid benyttet sig af dialog. Ofte i første række. Udfaldet af den må lægges i Guds hånd. Han alene ved, hvordan han vil føre sit folk. Vi kan bringe et vidnesbyrd, men vi må ikke gå foran Gud.

Her er kun een Messias og een Kristus. Han er een og den samme. I ham skal der blive eet folk. Og når han kommer, skal der blive eet rige. Den ene Gud skal blive alt i alle (1 Kor. 15, 28). Der skal kun være Gud og det folk, der er hans.

21 Citeret efter Sture Ahlberg: *Messiastro och messiansk förventning*. Israelsstudier 9, Schalom, Stockholm 1972.

22 Rosenzweigs gengivelse af Maimonides og Juda Halevis syn findes i *Stern der Erlösung*, Kaufmann, Frankfurt am Main 1921, henholdsvis s. 422 og 476. Missionen må blot standse, når det gælder jøder.

23 Jvfr. Rosenzweigs ord om kristen missions nødvendighed i *Stern der Erlösung*, s. 429.

24 Henry Siegman: *Dialogue With Christians*. WCC-Newsletter No. 1/1971, s. 10.